

ADORJÁN TÍMEA

A magyar filmművészet 1990 és 2004 között*

A magyar filmművészet az 1990 és 2004 közötti időszakát vizsgálom. Arra voltam kíváncsi, hogyan látják a világot a magyar filmrendezők, mi az, amit fontosnak tartanak elmondani, üzeni a kép segítségével. Érdekesnek tartottam megvizsgálni, milyennek látjuk magunkat mi, magyarok. Hogyan, milyennek látják az embert a magyar rendezők? Milyen az arca, ennek a lénynek? Milyenek a mozdulatai? Mi rejtőzik benne? Mi az, amit gondol, önmagáról és a világról? Mi az, amiben hisz? Képes, tud-e hinni valamiben? Mi az, amit megvet, gyűlöl? És mit akar ez a lény? Akar-e valamit? Merre tart az útján? Hova viszi az út? Milyen utat/utakat választ? Lehet-e, tud-e választani? Milyen az az út, amelyen mozog vagy áll? Milyennek látja az „utat”? Az út mozog vagy ő? Egyáltalán van-e út?

Kb. 4,5 milliárd éves a Föld nevű bolygó. A baktériumok, moszatok kb. 3700 millió éve itt laknak. Kb. 570 millió évvel ezelőtt jelentek meg az első szilárd vázú állatok, a gerincesek kb. 400 millió éve jelentek meg. Az emberfélék megjelenése kb. 5 millió évvel ezelőttre tehető. A Homo sapiens sapiens körülbelül 40000 éve lakik itt. A Nap még megközelítőleg 5 milliárd évig „él”. És ameddig még a Nap „ragyog”, addig még a Föld is ragyoghat/na.

Merre tart? Milyen irányban halad, szalad, rohan vagy csoszog, kullog, ballag 6 milliárd furcsa, szeszélyes, akaratos, gögös, narcisztikus lény? Mi az, amit akar? Akar-e továbbfejlődni a Homo sapiens sapiens? Vagy beleunt mindebbe, és úgy gondolta, hogy megáll? Akarja-e az elkövetkezendő 40000 vagy 500000 vagy 1 millió vagy 5000 millió évet? Akar-e a Föld nevű bolygón élni?

Egyre több építmény, technikai eszköz, tárgy és történet veszi körül ezt a büszke lényt. Kiépíti személyi kultuszát és ünnepli magát. Egyre inkább úgy érzi, győzelmet aratott. Tetszik, tetszeleg önmagának. Épít és rombol. Terjeszkedik. Trónszékében ül. Rajongással nézi arcát, erejét, mozdulatait. Soha nem látott még ennél szebbet. És újra meg újra látni akarja magát. Milliónyi variációban.

A film: szalagon rögzítve arcunk, mozdulataink – s mi lenyűgözve nézzük magunkat ebben a furcsa, sima és görbe tükörben. Nézzük, csodáljuk és szörnyülködünk, a lény akit ábrázol egyszerre vonz és taszít minket, amennyire lenyűgöző, káprázatos és annyira hátborzongató is, angyali és ördögi, gyönyörű és elrettentő, erős és erőtlens.

A 90-es évek magyar mozgóképe a 80-as, sőt a 70-es években indul útjára, de a századvég nem hozott stílusforradalmat, az előző két évtized esztétikáját és témaköreit viszi tovább. 1989-90 nagy történelmi törésvonal, ennek ellenére a 90-es évek magyar filmjeiből nem egy új korszak atmoszférája árad. A rendszerváltás egy új, egy másfajta világ felé nyitott utat. A századvég magyar filmjeiben úgy tűnik, mint ha a múlt nem tudna vagy nem akarna véget érni. A jövő csak nem akar elkezdődni. Nem tud? Vagy nem is akar?! A kor szelleme meglapul. Hallgat. Úgy látszik, a

---

* A szerző szakdolgozatának szerkesztett változata.

mélyben minden változatlan. A stílus nem változott. A képek, a mondatok, a hősök valójában nem változtak. Úgy tűnik, a lerombolt falak helyébe máris újak épültek. Nézzük például Jancsó, a kilencvenes évek elején készített filmjeit (pl. a Kék Duna keringő), Tarr Béla (Sátántangó; Werckmeister harmóniák), Fehér György (Szürküllet; Szenvedély), Szomjas György (Roncsfilm), Szász János (Woyzeck), Grunwalsky Ferenc (Visszatérés), Sopsits Árpád (Céllövölde), Szabó Ildikó (Gyerekgyilkosságok) stb. alkotásait.

A kilencvenes évek fordulóján a hazai filmművészetnek szüksége van a titkokra, az irracionálisra, a mágiára és a misztikumra is ahhoz, hogy megtalálja és megmagyarázza helyét a világban. Felértékelődik a romantika. Igaz, minden művészeti ág kiindulási pontja a mesék, az álmok, a mitológia. A magyar filmesek ezt fedezik fel újra. A történetek egy látomásos álomvilágban játszódnak. A mikrokozmosz összekapcsolódik a makrokozmoszsal. Megjelenik bennük a transzcendencia, a természetfeletti, földöntúli. Az érvényes válaszok nélküli, széttöredezett, atomjaira hullott világot csak valamiféle természetfeletti hatalom képes összetartani. A transzcendencia megjelenik a földön, és végzetszerűen alakítja a történeteket. A történelem világa megpróbál az absztrakcióba, a teljes megkérdőjelezésbe menekülni. Nézzük például Enyedi Ildikó (Simon mágus), Kamondi Zoltán (Halálutak és angyalok, Az alkímista és a szűz), Szaladják István (Aranymadár), stb. filmjeit.

És a fiatal filmesek? Az „új raj”(Grunwalsky szavai)?

Az új filmes generáció alkotásaiban ellenszegülésnek, rebelliónak nyoma sincs. Nem dühöngő ifjúság. Nem haragosak. Nem látható valamiféle radikalizmus. Nem látható újszerű alkotói hozzáállás. Óvatosak. Hiányoznak a személyes élmények.

Az emberi konfliktusok, életérzések. Az őszinteség. Az őszinteség másokhoz és önmagukhoz. Önmaguk és tetteik végiggondolása. Hol a kockázat? A kiállítás? Mintha még mindig Jancsó Mikós lenne a legfiatalabb magyar filmes. A kivételek közé: Mundruczó Kornél, Dyga Zsombor, Hajdú Szabolcs, Török Ferenc, Mispál Attila, a Buharovok,... tartoznak. Hát, mit mondjak...nem túl sok...

Balázs Béla szerint a film minden más művészetnél szorosabban függ össze a társadalommal, hiszen bizonyos szempontból a közönség teremti a filmet. A döntő pont az ő tehetsége és ízlése. A film korlátlan lehetőségeket rejt magában, s ennek a sorsát tartja a kezében a közönség.

„És számomra ez az egyetlen aktus, amire a mozi képes: fenntartani a változás eszméjét. A tulajdonképpeni politikai aktus, amire a mozi képes, az a változás latens lehetővé tétele azáltal, hogy nem tapasztjuk be az emberek agyát és szemét.” – írja Wim Wenders.

Hát nézzük, miféle utakat választunk. Milyen a rendszerváltozás utáni Magyarország Jancsó szerint? És milyennek ábrázolja az ott élőket a Kék Duna keringőben (1991)?

Jancsó balett forgatagában a régi-új Magyarország fondorlatos, gyilkos, bár kiszérszerű politikai cselszövései bonyolódnak. Egy letűnt világ keveredik egy új leplezetlen barbarizmussal. A homályosság még sűrűbb, mint valaha.

A figurák maszkváltó figurák. Úgy változnak, alakulnak, transzformálódnak, ahogy a pillanatnyi érdek megkívánja. A maszk alatt újabb maszkok lapulnak. Mindenki gyanús, bármikor szerepet válthat: hízelegethet, udvarolhat, majd lecsaphat, hirtelen fegyvert foghat.

A film végén a merényletet tervező lesz az áldozat. Az üzenet: a hatalom mindig erősebb, mint azok, akik ellene láznak. Jancsónál az ember manipuláló vagy a

hatalom által manipulált lény. A mechanikus eszközök ennek az alattomos fortélyos játéknak a szolgálatában állnak. A videokamera is tulajdonképpen fegyver, a csatater gyilkos fegyvere. Ugyanúgy funkcionál mint a pisztoly. Minden és mindenki az ellenőrzésnek és az információknak van kiszolgáltatva. Bármikor bármikor bűnnek minősülhet. Az ellenségek egymást tételező, egymástól függő, egymással mégis cimboráló partnerek. Ugyanabban a hajóban eveznek. A tét: ki győz le kicsodát? De a birkózás ugyanabban az arénában folyik.

Egy kibogozhatatlanul sűrű, kaotikus világ jelenik meg előttünk, mely egyszerre nyitott és zárt, jelen és jövőbeli, lehetséges és valós. Rendezett és rendezhetetlen, valós és képzeletbeli, objektív és szubjektív természetű. Azt hiszem mondhatjuk, A JÁTSZMÁK ÚTJÁN vagy A MASZKOK ÚTJÁN vagyunk.

És a Játzmák útja egyben a BŰN ÚTJA is.

No, és mit lát Fehér György? Mit akar mondani nekünk?

A Szürkület (1990) című filmben a föld felszíne furcsa textúrájú, olyannak tűnik, mintha valamilyen anatómiai térkép lenne. Vonz, de taszít is, elrettent, de magába is szív, rútság és szépség egybegyúrva, titokzatos szövevény. A legkisebb rezdülésnek is üzenete, jelentősége van. A nagy dráma belesüpped a hétköznapi egyformaságába, ismétlődésébe.

A némaság szinte ugyanaz, mint az üvöltés. Az is felforgató erejű. A hallgatások még azt a kevés beszédet is elnyelik, ami elhangzik. A beszéd különös masszává, egyfajta zörejjé, hatássá, zenévé változik.

A szereplők mintegy hasonulni kezdenek a bűn elkövetőjéhez. A bűnöst megtalálni lehetetlenség, bárki lehetett a gyilkos. Mert a bűn mintha itt született volna, nem lehet leválasztani rólunk. A „jó” és a „rossz” egymással szimbiózisban él. Nincs egy bizonyos forrása ahonnan származtatható, hanem szétterjedő, mindent átszövő. Nem lehet kivágni, mint egy férges almából a rossz részt. Nem lehet hálóba fogni, és azt mondani, no most megvagy, elkaptalak te „rossz”! Nincs kit elkapni! A „rossz” nem egy személyben van. Bennünk van, mindannyiunkban.

A BŰN ÚTJÁN járunk.

És Tarr Béla mit gondol ? Hol járunk?

A Sátántangóban (1991–1993) riasztó víziót fest az emberi létezés csödjéről, a szétesettség, a leépülés, az atomokra hullás utolsó stációjáról. És az univerzum tétlen közönyéről, csendjéről. A díszlet egy meghatározhatatlan, faluszerű település, „telep”. Isten háta mögötti, sárba ragadt hely, melynek rozoga épületeiben élnek vegetáló, vergődő, megváltásra váró hősei. Ez a hely főként a lélek börtöne, ahol az alkohol, az önbecsapás, önámítás, a tehetetlenség pusztít.

Mindenki mindenkit átver, becsap, kihasznál, miközben a szereplők valami nagyról, nemesről álmodnak. Mindig meg tudják indokolni, hogy éppen miért használják ki és verik át a másikat. Talán őszintén gondolják, hogy most sikerülni fog rendes emberré válni, annak ellenére, hogy a körülmények most éppen olyanok, hogy épp ezt az embert el kell taposni. És mivel mindegyikük így érvel és cselekszik, az eredmény a testi-lelki tönkremenés végtelen körforgása.

Irimiás igazi hamis próféta. A legkétségbeesettebb, a legkiszolgáltatottabb embereken élősködik, akiknek még van vesztenivalójuk, még vannak álmaik, és akik éppen ezért kapva kapnak minden felcsillantott lehetőségen, amely a felemelkedés ígéretével kecsegtet. Ez a figura csak saját személyiségének szuggesztív erejére támaszkodik, attól olyan ördögi. Nem próbálja meggyőzni az embereket, hanem

megjelenésével, titokzatosságával és elvont, filozófikus és költői beszédeivel elhitheti magáról, hogy ő nem ebből a világból való.

Az ember legsárbaragadtabb kiszolgáltatottságában is képes keresni valamit önmaga fölött, ami nagyobbak látszik mint ő, amiben bízni tudhat. És kiszolgáltatottsága épp emiatt válik végképp reménytelenné. Minél valószínűtlenebbnek látszik valami, annál valószínűbben képes irányítani a hitükben kiszolgáltatott embereket az üres látszat. Az érzékfeletti Tarr számára semmi más, mint a végső emberi kiszolgáltatottság mentsvára, a belé vetett bizalom az emberi kiszolgáltatottság legvégső bizonyítéka. Tarr szerint a végzet nem drámai. Nem fatális, vagy kimódolt események következménye. Nem azért elkerülhetetlen, mert egyszer megesett valami, aminek a következményei megkerülhetetlenek. Ez a végzet a változatlan, az örök visszatérés végzete. Nem kell hozzá sem bűn, sem sorscsapás. Érvényes mindenkire, függetlenül attól, hogy hol helyezkedik el egy hierarchiában.

Tarr világában a leépülés szép lassan, de megállíthatatlanul mindenhova elér. És a kérdés csupán az: mit csinálunk eközben? A jelen pillanat túlélésében nincs mentés: az idő üres. Végtelen, tagolatlan dimenzió, amelyben minden ugyanúgy ismétlődik.

Minden figurát titok övez. Nem lehet tudni, hogy kicsodák. Végtelenül nyomoronc kinézetűek egy nyomoronc környezetben, mégis látszik rajtuk valami finomság, az intellektusnak valami nyoma. Olyanok, mintha valahonnan idekerültek volna, és most nem tudnának innen kiszabadulni. Van bennük valamiféle nem evilági. Arcuk még arról vall, hogy vannak álmaik.

Ez bizony a CSALÓK ÚTJA és AZ ÖNÁMÍTÁS ÚTJA.

És ha eddig még nem is lettek volna bűneid, akkor most majd elköveted őket.

Sugallja Janisch Attila Árnyék a havon című filmje. Mintha azért lennél még életben, hogy segíts bűneidnek kitölteni a rendelkezésre álló teret. Az utad kijelölve, bűntől bűnig.

Mert hát, ugyan ki az, aki nemet mondana az elé hulló zsákmányra?

Főképpen, ha olyan mint a sült galamb, amire mindig is vártunk és most hirtelen egyenesen felénk repül, a szájunk fele tart, miközben mi egy silány beton tájban állunk. És ha már a szájunkban landolt, lenne olyan, aki kiköpi? Csak azért, mert az történetesen egy lopott, féltve őrzött kincsekkel teli sült galamb? Most valljuk be, lenne olyan, akiben nem fordulna meg az ötlet, hogy eltegye önmagának? És máris itt vagyunk, A BŰN ÚTJÁRA LÉPVE.

És máris itt állunk, kétszeresen is a halál torkába lökve mi, az akárkik. A Josef K.-k. Egy málló-pusztuló, kopár, vigasztalan, végítélet hangulatú tájban, késő őszszél, tél elején, amikor még ködösen, füstösen szürke, fagyott, dermedt, halott, félhalott minden. A bűnbeesés véletlenszerű. No de hát, nem mindegy? A bűnt elkövetjük. A kezünk már véres. Ezért lakolnunk kell.

Már nincs menekvés. Nincs megváltás, nincs kiút. Itt vagyunk, az egérfogóban. A kör bezárult. A civilizációból kivetettünk. Valóság és vízió összemosódik. S mi mintegy ráfagyunk a celluloidra, kétdimenzióssá válunk, képpé dermedünk, belefagyunk gondolattalan meditációinkba.

És mi az, amit Szász János sugall? TOVÁBB AZ ÚTON, A BŰN FELÉ.

Szász Büchner drámáját a mai Magyarországra helyezte. Vasúti sínek közé, vilanyoszlopok, hangszórók ütött-kopott, beszürkült térbe.

A kérdés: mit visel el az ember? hol a határ, amin túl már cselekedni kell? lehet-e cselekedni?

Magába zár fojtogató ölelésével a tér. Belédkapaszkodik és nem enged el. Csak önmagad tengelye körül foroghatsz, mint egy ringlispíl. Nincsenek színek. Csak a mindent befedő sár. Buckák. Füst. Sínek, melyek nem vezetnek sehová sem.

Persze te csak mész. Valami hajt, üz. Előre. Vagy inkább csak körbe-körbe. Nem állhatsz meg félúton. Vonszolod magad nagy testeddel előre. Pedig elfáradtál. Vastag bőrödön verejték csillog. Már kopaszodsz. Csak nézel értetlenül. Arcodra telepedik riadtságod. Magadban hordozod, cipeled bűneid, melyek mindig is benned voltak. És terebélyesednek, mint robosztus alakod. Egy fekete varjúhoz hasonlítasz. Párod is. Gyönyörű nő van az oldaladon, de ő mégsincs ott. Írisze gomolygó füst. Korhadt. Megvet. Gyűlöl. Azt hiszi, legyőzött. A te szemedből is mérhetetlen sötétség árad, s üzött alakodat egészen befedi. Tetőtől- talpig. Előbb vagy utóbb felszínre tör ez a vasoxidfekete elemi erő. Csak idő kérdése. Izzadt vagy. Lassan mozogsz. Nehézkesen. Végül is hova sietnél? De hatalmas testeden, mozdulataidon áttűnik valamiféle ősi ártatlanság is. Valaki folyton-folyvást a saját lépteihez akar igazítani. Hálóba fogni mozdulataid. Valaki folyton- folyvást figyel. Arcod folytonos premier plánban. Benne vagy a nagy kísérletben, melyet végül is te magad vállaltál. De te a saját törvényeid szerint mozogsz, forogsz.

Némaságba burkolóztál. Isten magadra hagyott bűneiddel. De már nincs szükség semmire sem. Árad belőled a pusztulás. Kezedbe adják a pengét. Te magad vagy a penge. Nincs semmi, amibe megkapaszkodhatnál, semmi, ami visszafogná bűneid. A Nap csak egy elszáradt napraforgó. Nem tart vissza semmi, neked menned kell, előre. Meg kell tenned. Ölnöd kell, kíméletlenül.

Van-e ÚT A BÜNENBEN? – kérdezi Fehér György.

Szenvedély című filmje haláltánc. A film nyitójelenete a két figura körtánca, ez a körmozgás később visszatér, mintegy keretbe fogja a történetet. A halál keretébe.

A szereplőket egy démoni vágy, erő, a szenvedély elemi ereje hajtja, üzi. A mindent elfojtó szürkületbe, esőbe és sárba ragadt, ott vergődő alakok egyetlen kiugrási lehetősége szenvedélyük, de végül az is belesüpped a csendbe, a sötétségbe.

A gyilkossági kísérlet és a végső gyilkosság gépiesen zajlik, hidegvérrel. Derzsi a helyrehozhatatlant akarja helyrehozni. De mindhiába. Valami beléjük szövődött. Egyszerre foglyai és börtönőrei, barátai és leggyűlöltebb ellenségei önmaguknak. Hova is menekülhetnének? Ez a pusztulás szagát árasztó közeg belőlük fakad, áramlik, ha színhelyet is változtatnának, világukat vinnék magukkal. Abban a szürke, olajos, élettelen maszatban, abban a bugyorban léteznek, forognak tovább, melyet ők maguk ástak önmaguknak. Az ördögi körből mindig csak ugyanoda van kijutás.

A jogrendszer felmentést ad a feleségnek és a szeretőnek. A harc látszólag elül kettejük között is. Talán már újra élők. Végső táncuk is valódi már, mechanizmusnak nyoma sincs, szeretetről árulkodó. De mindez hiába, a magasabb rendű, az isteni ítélőszék nem viselheti el a történeteket. A tettesek csak sodródnak az eseményekkel, valamiféle erő fűjja ide-oda őket ezen a kifeszített hálón. Még akkor sem ők irányítanak mikor saját kezüleg hajtanak végre valamit. Úgy tűnik, az események ugyanaz a felsőbb akarat, erő vagy sors hatására következnek be, mint ami végül azt a bizonyos ítéletet is kimondja.

Sopsits Árpád fejtegeti (Céllövölde), hogy mi történik/ történhet, ha nem óhajtjuk az elénk göngyölített utat? Ha nem akarunk azon végigmenni? És inkább letérünk az útról? Választhatunk- e más utat, mint amit nekünk szántak, amelyet már kiegyengettek előttünk? Ha arra nincs szükségünk? Ha a már kitapasztalt út nekünk nem kell? Ha nem tudunk hozzáigazodni a kitaposott úthoz? Ha számunkra ez nem

járható? Mert telítve van abnormitással, gátlástalansággal, valamiféle ősi vadállatisággal?

A helyszín egy igen szomorú hely. Ha létezne is ufo, ide, erre a helyre még az sem jönne el. Miért pont ide jönne? A mosoly nem létezik errefelé, és az embereknek mintha bedeszkták volna az arcát. A figurákat átjárja a fásultság, kiábrándultság, nyúzottak, megtépázott külsejűek, kiégett szemükkel állnak vagy mozognak. Mintha már meghaltak volna valamikor, réges régen, most kényszerűségből itt vergődnek. Ugyanakkor a látszólag statikus figurákat mély erők feszítik belülről. Ha elmozdulnak is egymástól, tettük romboló a másokra nézve: megcsalás, hűtlenség. Időzített bombaként ketyegnek a falak között.

A figurák elgördülnek egymás mellett. Egy helyen élnek, de mégis mindenki külön-külön, a maga kis odújába zártan, vagy valamiféle burában. És csakis a saját kis animális és vegetatív érdekeiknek, szükségleteik mentén mozognak.

Ezen a helyen az egyén vágyai nem teljesülnek. Felmerül a csoda igénye. Hol a csoda? A megmagyarázhatatlan? A lehetetlen? De a csoda nem lakozik itt. Nem alszanak ki a fények, csak úgy egy szempillantásra. Ezt mesterségesen kell pótolni valamivel. Például ha lehunyom a szemem, akkor nem látom a fényeket. Vagy egy ütött-kopott deszkával. A csodát csak silány dolgokkal pótolhatom. Csak így verhetem át a valóságot. De ez ócska trükk.

A szereplők valamiféle űrben vegetálnak. Információk között és mégis hiányában. Mi a valóság, hogyan tájékozódhatom? Minek hihetek? Azért létezik, mert olvastam valahol, valamikor? Vagy mert láttam, hallottam a televízióban? Vagy már nem is tudom hol hallottam, talán valaki mondta, vagy talán olvastam, vagy az is lehet hogy a rádióban vagy a televízióból tudom. Az információk összemosódnak és hitelüket is veszítik.

A bűn elkövetése szándékos, nem véletlenszerű. A nyomozó szeretne hinni az elkövetés véletlenszerűségében, de erre nincs lehetőség, a fiú tette szándékos. A bűnhődés be sem következik, a bűn mintegy visszapattan a világba belévetett emberrel. Ez a BŰNHÖDÉS NÉLKÜL A BŰNBEN.

Szász János AZ ELIDEGENEDÉS ÚTJÁT jeleníti meg Witman fiúk című alkotásában. – A BŰN ÚTJÁN BŰNTUDAT NÉLKÜL.

Az elidegenedett világ jelenik meg. A külső terek fogcsikorgató hidegsége a benne ide-oda szaladgáló, kóborló, üvöltő kutyákkal a belső terek fagyával párosul: kocsmák züllött világával, vöröslámpás negyedekkel, az iskola dermesztő szigorával, jéghideg szobákkal. A fiúkban benne él a gyilkolás ösztöne, de a szeretetre, melegségre való éhség ösztöne is. De érzéseiket, érzelmeiket olyan személynek próbálják nyújtani, aki nem kér belőle.

Mennyit látunk a világból? Mi az, amit tudunk? Tudunk-e valamit?

Tarr Béla keserű képet vázol A KÖRFORGÁS ÚTJÁRÓL a Werkmeister harmóniákban (2001). Ez a VILÁGTENGELYEK KÖRÜLI ÚT.

Csak annyit tudunk, amennyit a főhős Valuska, az egész várost magához ölelni vágyó mindenki bolondja. A külvilágról csak beszélnek, alig láthatunk belőle valamit. Csak pletykák vannak, hírek, melyekből próbáljuk összeállítani, hogy mi is történik tulajdonképpen.

Tarr filmjében a világ a halál torkában van, de még ebben a reménytelenségben is küszködni és remélni kell. Még a szörnyű, pusztuló kisvárosban is mindenki teszi a dolgát, végzi a mindennapi kis rituáléit. A hétköznapi monotónia válik ritussá. Ezek a szokások, rituálék önazonosságunk alapjai. Végérvényesen a sajátunknak

tudjuk. De ugyanakkor a rutinszerű, egyre nagyobb panelekből összerakott létezés az akció- és reakcióképesség teljes hiányát képviseli. A lét legegyszerűbb, legolcsóbb, legkönnyebben hozzáférhető módja.

Mindenki valamilyen félig vagy rosszul ismert vagy megismerhetetlen rendnek engedelmeskedik. Pedig ebben a világban soha többé nem kel fel a nap. A Nagy Hal halott. Az egész ördögi cselekmény az ő teteme köré szerveződik. Ez a furcsa, hatalmas állat csel, olyan mint a trójai faló. Csodát, titkot ígérő, sejtelmes totem.

De a bálna szeme üveges, halott szem. Hír és rémhír egybemosódik. A téren gyülekező tömeget félelmetes, pusztító csőcselékként ábrázolja Tarr. Ezen a pokoli tájon a győzelem vereség, és a vereség győzelem. Ahogy egyre gyakrabban ismételtetik a híreket, úgy növekszik a félelem. „Azért gondolkodnak, mert félnek. Aki fél, nem tud semmit.” – olvassa Valuska a film vége felé, valamilyen üzenet töredékékként. A fojtogató, lappangó nyomás pokoli mészárlásban tör ki. Végül a tomboló csőcselék kifulladás, a leállíthatatlannak tűnő forgás megáll, de csak hogy irányt váltson. A világ megpróbálja feldolgozni, magába olvasztani, vagy lerázni a történeteket, majd újra visszaáll a rend. Lényegében nincs felelőssé tehető, megítélhető összeesküvés. Az emberi leépülés nem konkrét emberek aljassága és egy beszorított léthelyzet eredménye. És közvetlenül összekapcsolódik a szellemiség illúziójával is.

Valuska személyes sorsa végéhez közeledik, de a világ távolról sem. Az megy tovább, nem szűnik meg a legkülönfélébb tevékenységeknek helyet adni az ottmaradók számára. A világ több, mint az egyes ember sorsa. Nem mozdult előre semmi sem. Olyan, mintha minden önmaga körül forogna. A saját tengelye körül. A film végén tulajdonképpen minden kezdődhetne előlről. A film elején a kocsmában eljátszott napfogyatkozás – rítusban megjelenő kozmikus rend éppoly gépies, monoton mint a bolygón levő élet, mozgás. A káosz és a rend éjszakája váltja egymást. A vak erő csak működik tovább a maga mozgásviszonylatai és egyensúlyi szerkezetei mentén.

BŰN – BŰNELKÖVETŐ NÉLKÜL? A SZENZÁCIÓ ÚTJA Dyga Zsombor Gyilkosok című filmjében körképet ad a mesterségesen gerjesztett erőszak útjáról. Ha nincs miről írni, beszélni, akkor mi majd csinálunk magunknak. Erőszakot teremtünk. Elvégre a rossz hír jól fizet.

A bűnelkövetés előre eltervezett, kimódolt. A bűnhődésnek még a nyoma sem jelenik meg. A teljes érzéketlenség, érdekkapcsolatok világa áll vagy forog előttünk. Gyilkosaink hallgatnak a halál előtt, alatt s azután is.

AZ ERŐSZAK ÚTJA A Ponyvaregény, Trainspotting, Született gyilkosok, Mátrix, vagyis Tarantino, Scorsese stb. filmek mítoszán, látványvilágán szocializálódott generációt jeleníti meg Mundruczó. Akció, horror és pornófilmekben nevelkedett fiatalok könnyörtelen világába lépünk. A szereplők King Kong, Frankenstein, Drakula, a terminátorok, Godzilla „gyermekai”. A világ prostitualizálódott. Egoizmus, nárcizmus, felszabadított ösztönvilág tombol. Vadság, agresszió, vér, fegyverek, erőszak. Nincs könyörület, szánalom, megbocsátás. Mire is irányulhatna a vágy? „Nincsen nekem vágyam semmi” mondja a cím is.

KÍGYÓUTAK Egy olyan közegbe helyezi Mundruczó a szereplőit, ahol a bűn, a deviancia, az abnormitás megszokott, mindennapos dolog, és ahol az egyén – szinte akaratán kívül- nem, vagy alig képes normális értelemben vett lelki, nyelvi kommunikációra. Az emberi kapcsolatok széttöredeztek, eltorzultak, kicsavarodtak. Az ember mint valamiféle gép, növény és állat keveréke jelenik meg. A létezés animális-növényi és mechanikus.

A figurák, mint a halak, ide-oda siklanak, jönnek – mennek, járkálnak, megfoghatatlanok, mindig kicsúsznak a kezünk közül. Megrázzák magukat és továbbállnak. Minden leperreg róluk. Enni inni, berúgni és ürülni, okádni vagy maszturbálni, szexuális vágyakat kielégíteni így vagy amúgy, félig, majdnem, mintegy helyettesítve, futólag ugyanolyan természetes dolog mint motorozni, videójátékok feszültségébe feledkezni. Ez a vizelés, gyors habzsolás, villámgyors közösülés szférája. Az úgynevezett „drámai” pillanat gyors, és hirtelen lezáruló. Vizelni, fogat mosni, zuhanyozni hosszabb ideig tart vagy mondjuk ugyanannyi ideig tart mint egy szexuális együttlét, vagy egy gyerekszülés, vagy a gyerek eladása.

Ha akad is még szándék bennük a jóságra, a kedveskedést széttöri faragatlanságuk, durvaságuk. Arcukon, mozdulataikban ott a bármikor robbanásra kész indulat, melyet bárhol, bármikor pozitív, vagy negatív irányba fordíthatnak. Szemükben valami állatias sötétség lakozik. Nem látunk beléjük. Azt látjuk, hogy makacsok, akaratosak. Haladnak pályájukon, mintegy súrolva egymást, a saját kis elképzeléseik irányába, befolyásolhatatlanul, öntörvényűen. Mozdulataik csupán rángások.

A VÉR ÚTJA Napjaink embere a kivégzéseket, a vért, drámát nem nyilvános helyeken, tereken szemléli, hanem kényelmes otthonában, puha foteljából.

Mundruczó A 78-as Szent Johannájában a felfokozódott erőszak, a mindent elárasztó vér látványvilágán nevelkedő társadalmat leplezi le.

Azért az agresszió, a vér útján kívül vannak más utak is.

SZENVEDÉLYEK ÚTJA Makk hősei mindig szenvedélyesen képviselnek valamit: szerencsejátékot, várakozást, szerelmet, politikai meggyőződést... Mint például A játékos (1997) című filmjében. A végletekről úgy beszél, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne.

PÓTSZEREK ÚTJA Az űrt valamivel pótolni kell – mondja a Cukorkétség című Hazai Attila- Pohárnok Gergely film. A világ édes ízét mesterségesen pótolni kell, pótszerekkel, például mesterségesen előállított cukorral. Cukorkákkal, csokival, süteményekkel, bon-bonnal, fagyalattal,... Vagy ott a cigaretta, hogy füstje kitöltse a belőlünk kiáramló ürességet.

„És el kell mozogni. És mindig kell valami pótszer. Nemcsak a konkrét drogok, kábítószer. Minden pótcselekvés, a teljes, tiszta és igaz szeretettől eltérő gondolat és szó kábítószer: mindaz, ami épp azért nincs, mert kizártam életemből, mert bezártam magamat előtte.” (Pasolini)

ÖSSZETARTÓ UTAK/ ÚT A SZERELEMBE Fésős András Balra a nap nyugszik(1999-2000) című filmjének története bűn és szenvedély köré szövődik. Szétváló és összetartó utak rendszerére épül, a bűn és a magány útja a szerelemben találkozik és ezáltal mintha megtisztulna.

Janisch Attila: Hosszú alkony (1997) – ÚT ÁLOM ÉS VALÓSÁG KÖZÖTT / ÚT A VÉG FELÉ / KÖRKÖRÖS UTAK Ez most kezdődik vagy véget ér ? „(Pessoa) Ez az álom most kezdődik vagy véget ér? Meddig álom és mikor kezdődik a valóság ? Egyáltalán, létezik ilyen határ? És ha valóság, csupán azért az, mert én látom, hallom, tapasztalom ? És mi van akkor, ha ő/ ők nem látja/ ák ? Akkor már fikció ?

A valóság lehet rém/álomszerű, megdöbentő, hihetetlen, abszurd, groteszk, irracionális... És egy álom pedig nagyon is valóságosnak tűnhet fel. Az álom ott lebeg élet és halál között. Mi történik, ha ez a kettő – valóság és álom – összekeveredik?

És egyáltalán, mi az a valóság? Van-e, létezik-e olyan? Mi az, amiben megkapaszkodhatsz? Van-e olyan fix pont? És mikor történik mindez? Amikor már majdnem elhitted, hogy megálltál az időben, mint egy festmény vagy szobor.

Előfordulhat, hogy a nagy erőfeszítésekkel felállított és immár megszokott rend egyszerűen felborul vagy megcsúszik. És te is csúszol vele. Mindaz amit keserves munkával létrehoztál, összeraktál, hirtelen nyelvet ölt neked. A tény, hogy láthatsz nap mint nap és még hozzá is érhetsz tárgyakhoz, növényekhez, emberekhez, azzal az illúzióval kecsegtet, hogy talán már ismered is őket. Hazudsz magadnak. Másként nem is tehetnél. Körülbástyázhatod magad szerepekkel. De a halál veled jött. Mindig is itt volt. A nyomodban. Csak lehet hogy nem vetted észre, mert olyan mint az árnyékd. De ott van. És vár rád, csendben, magabiztosan, nyugodtan. A halál megkérdőjelezi mindazt, amit addig felépítettél. Kinevet. Játszik veled. Megtréfál. És kényszerít, hogy te is beszállj játékába.

A főszereplőről nem sokat tudunk, de nem is szükséges, mert a múltját elveszti. Valami olyannal szembesül, ahonnan visszatekintve a régi érvényét veszti. Azzal az önmagával szembesül ebben a tájban, amelyben már nem érvényesek az előző dimenziók. Ez a hely, éppúgy, mint a korábbiak, nem létezik az akarata számára. Elveszett a térben. Sem előre, sem visszafelé nem menekülhet.

A szereplő egyfolytában vándorol, úton van. De merre tart valójában?

És mi történt valójában? Elaludt, és azt álmodta hogy leszáll a buszról? Vagy csak később aludt el? Vagy még előbb aludt el és azt álmodta, hogy elalszik és mind a két előbbi álmot csak álmodta? „Mint a kínai dobozok, amelyek mindegyikében egy kisebb van, úgy tűnt, a valóság egy álmot tartalmaz, az meg egy valóságot rejteget és az is egy újabb álmot, és így tovább a végtelenségig.” (Alberto Moravia: A megvetés)

Az élet és halál közti átmenet hallucinatív látomássá válik. Valóság és álom határvonalai egybemosódnak. Nincs valóság és nincs álom.

Most te ágazol, válsz ketté vagy az út? Nézzük Altorjay Gábor Punta Grande című filmjét. Mi van az út végén? Van-e ott valami? Vagy csak te vagy ott? Az ott nem a tükörképed? KETTÉHASADT UTAK.

Hova vezet ez az út? Hogyan alakítanak, befolyásolnak utadon a váratlan, külső események? Meddig tolod/ tolhatod a határvonalakat? Hol végződik az utad?

Egy család kirándulni indul. Látszólag idilli a kép. Akár egy reggeliző boldog család egy reklámfilmről. Vagy egy autóreklám, benne a „tökéletes családdal”. Úgy tűnik minden tökéletes. Vagy mégsem? Ez a boldogság megkarcolódnál látszik, ezt sejtetjük már a film elején, hiszen a család eltéved az útján. Fogalmuk sincs, hol vannak. Valahol vannak, ezen a bolygón.

Mondhatjuk, mindenki anyagi biztonságra, családi harmóniára vágyik. Kell enél több? Kell... A kirándulás: a váratlan csábítása. A vonzó benne az idegenség. Az idegen csábítása. Ha tetszik neked az idegen, miért tetszik? A csábítás szabálya: a titok. Vonz, mert ő egy másik. És csakis a Másik az, aki lehetővé teszi a számomra, hogy ne ismétljem magam a végtelenségig. Egyfajta csalétek. Mit tudsz kiragadni belőle? Ebből a másféléből? És mi az, amit hazavinnél? Mit vinnél magaddal? És mi alapján hozod meg döntésed? Hogyan választasz? Tudsz-e választani? Tudsz-e dönteni? Kell-e választani? Lehet-e választani? Mi vár az utazás végén? A kaland? Ez a megfoghatóbb valami. Ha nem vár az utazás végén semmi sem? Akkor nem voltam sehol? Ha nincs kaland? Akkor hol jártam? Csak akkor érzem, hogy jártam valahol? Mi az, amit keresek? Az út végén vár valami rám? Az új? Miért utazom?

Hogy végül is szembesüljem a ténnyel, hogy meglessem azt, hogy más, aki az Idegen, hogy teszi, hogy csinálja ugyanazt, amit én?

Az utazással, ahogy nőnek a kilométerszámok, úgy az eddigi életem is mögém kerül, kissé mintha zárójelbe is kerülne, más szögből nézek rá. Zárójelbe is tehetem, hisz ott az újdonság ígérete. Eldobhatom-e azt ami mögöttem van? Választhatok-e egy új életet, ha a régi már nem kell nekem? Talán csak azért nem kell, mert már meguntam, mert nem elég izgalmas, eseménydús... Miért ragaszkodom a régihez, ha egyszerűen csak itt áll előttem a vadonatúj?... Az is ugyanaz, a régi mása, de én ezt akkor talán nem veszem észre. Talán mert nem akarom. Mert az még jobban csillog. És mi van akkor, ha az újat is és a régit is meg akarom ragadni? Ha én mindkettőt akarom egyszerre? Ha nem tudok dönteni? Ha az új ugyanúgy csillog, mint a régi és én akkor mindenesetre azt is akarom. Hát ha lehet, akkor miért is ne? Miért hagynám ki? Itt áll előttem... Az enyém... Megérintetem... Még akkor is ragaszkodom hozzá, ha az pontosan a tükörképe a régiem. Vagy majdhogynem.

A szereplők messzire indulnak, de végül mégis mintha ugyanoda érkeznének, mint ahonnan elindultak. Nem mennek tovább. Nagyon úgy tűnik, a választás csak illuzórikus. Tulajdonképpen a tükör meghosszabbítását választottam. A változás nem valóságos változás. Ugyanazt ugyanazzal- idem per idem. Elutaztak „a világ végére”, a világ végéig, hogy ugyanoda jussanak, ahonnan elindultak. Valójában sehol sincsenek. A szereplők mintha saját tudatalattijukba szálltak volna alá. Önmagukkal találkoznak ezen az úton. Saját perverziójukkal, mazohizmusukkal, elfojtott szexualitásukkal, agressziójukkal. A boldogságmitosz széthull, lelepleződik. Ha a felkínált áldozat ugyanolyan lényegű (lényegtelen) mint az elérni kívánt cél? Akkor hogyan döntök? Ha mindkettőt szeretnéd egyszerre, hát válaszd mind a kettőt!- mondják a film szereplői. Nem kell döntened. Egyszerre vagy itt is meg ott is. El-mehetsz is, meg itt is maradhatsz, ugyanabban a pillanatban.

ÚT ONNAN IDE – INNEN ODA Bollók Csaba: Észak, észak (1999) című alkotása itt játszódik Magyarországon, talán valahol északon, valamikor mostanában, ennél többet nem tudunk meg.

Az égtájak között elakadt hősök ide-oda vergődnek. Ezen a vidéken az ottlakók éppoly idegenek mint az utazók. A figurák tulajdonképpen meghatározott úti cél nélkül egyfolytában vándorolnak, úton vannak. Úgy gondolom, számukra nem különösebben fontos, hogy egy konkrét helyre megérkezzenek. A lényeg az állandó mozgás. Szinte minden szereplőhöz tartozik valami jármű: kisvasút, bukósisak, bicikli, kocsí. Mind a mozgás, a tovamozdulás, a száguldás szimbólumai. Eszközök a mozgáshoz, s melyek a mozgás illúziójával ámítanak.

A táj nyugodt biciklizéssel, az alig sietős biciklizés sebességével gördül elénk, úgy, ahogy a szereplők is mozognak ebben a térben. Valójában senki sem siet. Bennünk él a vágy a változtatás, az új iránt, de mégsem elég erős. Valahogy túlságosan ráérős. Már egy rablótámadás sem vehető komolyan. Túlságosan emberközeli, ebben sincs semmi meglepő. És nem is félelmetes. Egyik figura sem az. Inkább groteszk, parodisztikus a szituáció. A moccsatlan táj is elringatja a benne élő figurákat.

CSODÁK ÚTJA /BUKOTT ANGYALOK ÚTJA Kamondi tája a Halálutak és angyalokban holdbéli, sivár, olyan, mint egy apokalipszis utáni szintér, amely halálútjain, csigavonalai mentén bukott angyalok járnak körbe-körbe.

MISZTIKUSOK ÚTJA/ CSODABOGARAK ÚTJA A transzcendencia még itt van: körülöttünk, bennünk – üzeni Enyedi Ildikó filmje, a Simon mágus. A csoda közöttünk és bennünk jár-ke. Itt tanyázik. Itt szuszog. Itt lapul és lófrál. Sír és nevet. Settenkedik. És ordít. És visít is... hangtalanul. Előtted. Mögötted. És benned.

A csoda csendet kíván. Csend övezi. A lélegzet is megáll egy pillanatra, hogy a szuszogás se zavarja. És a mozgás, a mozdulat egy szempillantásnyi időcskére, egy iciri- piciri időszeltekére megáll. A száj, mely ha beszédre nyílt, félúton megdermed. Még a légy se zümmög. A szemek kinyílnak, mint valamiféle tavirózsák.

Péter és Simon. Két különböző figura. Egymás ellenpólusai.

CSALÓK ÚTJA/ SZEMFÉNYVESZTŐK ÚTJA Kamondi Zoltán Az alkimista és a szűz című filmjében a misztikum az olcsó szemfényvesztés szolgálatába szegődik.

Az értelmiségi itt egy közönséges csalóként jelenik meg. A figurák nem tudnak mit kezdeni a bennük rejlő tudással, erővel. A véletlent, és az emberek csodaváró hajlamát kihasználva él az elé táruló lehetőségekkel. Ugyanakkor ez a hamisság vagy ál-mágusi szerep nem lepleződhet le, mert az egyénre bízott, hogy ki miben hisz. „Jogunkban áll”, hogy higgyünk benne.

MESÉK ÚTJA Pálos György- Czabán György alkotópáros Országalma című filmje a mesék birodalmába kalauzol. A realitás és a mese elemei keverednek. Találkozunk különféle csodás elemekkel, aranyhállal, ördöggel. Mátyás király pedig telefonál. A cigány folklór posztmodern gesztusokkal keveredik.

KESERŰ VIGYOR/ PÓZOK ÚTJA Vigyázz, egy életre arcodra fagy, rád dermed a szereped. Pózodba merevedsz. Figyelmeztet Bodó Viktor Citromfeje (2001).

Egész életedben erre a pillanatra vártál, tíz év után végre előléptetnek, megkaphatod az esti híradó műsorvezetői posztját. Ezért gyakoroltad annyit a fapofát reggelente a tükör előtt. Mert nem vághatsz ugyebár akármilyen képet. Ezért igazgatod a frizurád. Tökéletesnek kell tűnnöd. Hogy kifogásolhatatlan legyél. Hogy megfelelj a szabványnak. Nem grimaszolhatsz az utcán, a munkahelyeden. Vigyáznod kell az arckifejezéseidre. Kontrollálni minden erőfeszítéssel. Minden mozdulatod ellenőrzés alatt áll. A nagy gépezet már azt is meghatározza, hogyan gondolkodj önmagadról. Hogy ki vagy. De ki az az „én”? Nem csupán egy felmutatható, esetleges vázlat? Nyilvánvaló, hogy a nevem nem én vagyok, az csak egy azonosító címke. A szokások is eldobhatók kicserélhetők. Az elvek szintén. Erről nem feledkezhetsz meg. Nem mutathatod ki, hogy mit gondolsz. Érzéseidet, gondolataid arcod felülete nem tükrözheti vissza. Akkor sem, ha a legnagyobb katasztrófa következik be életedben.

Az egyetlen stabil pont mégiscsak az „én vagyok”, ha még ez is megdől, elveszítjük a talajt a lábunk alól. A társadalom csak a személyiség végletekig szűkített részét tűri meg. Mindaz, ami kívül esik ezen, arra nincs szükség, az zavaró, súlyos illetlenség. Takargatnivaló. Kívülálló. Örült. Aki nem tud szembenézni a civilizáció elvárásaival, az végül maga is beleőrül. Ez a civilizált ember végzete.

És ez a te végzeted is. A grimasz rád dermed. Egy reggel úgy ébredsz, hogy vi-csorgó citromfejjé változtál. Nem éppen főreggél, mint Gregor Samsa, már ez is valami, úgyhogy még mindig szerencsésebb vagy, de hát ez is elviselhetetlen. Nem tudsz szabadulni tőle, bár minden igyekezeteddel ezt teszed. Minden vágyad, erőfeszítésed arra irányul, hogy ugyanolyan lehess, mint azelőtt. Nem bujkálhatsz örökké. Mert látnak. Látnak, és az emberek a fejüket csóválják, ha szembe jönnek veled. Tágra nyílt szemekkel, óriásivá dermedt pupillákkal bámulnak rád. És összesűgnak mögötted. Vagy megvernek. Nincs más választásod, be kell illeszkedned. Mindenképp helyre kell hoznod az arcodat. Ilyen pófával, ábrázattal nem mászkálhatsz az utcákon.

Baudrillard írja, hogy manapság már nem érünk rá, hogy identitásunkat levéltárakban, emlékiratokban, valamilyen tervben vagy jövőben keressük. Pillanatnyi

emlékezetre van szükségünk, azonnali kapcsolásra, valamiféle reklám-identitásra, amely azon nyomban igazolható. Az igyekezet célja már nem annyira a szépség vagy a hódítás, hanem a kinézet, a look. Mindenki a kinézetét keresi. Minthogy ma már nem indulhatunk ki a saját létezésünkből, csak egyet tehetünk: látszatot teremtünk. Nem azt mondjuk: létezem, itt vagyok, hanem: látható, kép vagyok – look, look! Ez felszínes extrovertáltság, reklámnak szánt nyíltság, ahol mindenki a maga kinézetének impresszáriója. A look csekély felbontású, minimális kép, akárcsak a videókép, a tapintható kép. A különbözőségekre játszik, anélkül, hogy hinne benne. Nem tesz különbséget. Önmagunknak lenni múltó teljesítmény lesz, folytatás és következmények nélkül, kiábrándult manír.

FECSEGŐK ÚTJA A „Rengeteg” fecsegő emberi arcok közelről, folytonos premier plánban most, a trágár beszéd virágkorában. Sötét vallomás Fliegaufer Benedektől.

Fecsegjünk. Minél többet, minél gyakrabban. És minél hangosabban, hogy lehetőleg mindenki hallja és mindenki minket nézzen és figyeljen. Beszéljünk sokat, de ne mondjunk semmit. Tupírozzuk fel a nagy semmit, hátha majdcsak hatalmasabbnak látszik. És beszéljünk, üvöltsünk úgy, hogy lehetőleg minden mondatunkba szójuk bele legalább kétszer a „bazdmeg” szóösszetételt. Szedd szét, roncsold ízeire a nyelvet. Attól lesz csak igazán vagány, pikáns, valódi. És attól leszünk mi nagyszerű figurák és persze hatalmasak, legyőzhetetlenek, divatos arcok. Mondjunk ki mindent, hadd lássa mindenki a bátorságunkat, mondjuk ki a legocsmányabb, legundorítóbb szavakat, elvégre mi alkottuk őket, nemde? Senkitől és semmitől nem fogunk elpirulni. Hol van már az, amikor is belepirultunk valamibe?! Volt egyáltalán ilyen? Dehogyan volt ilyen. Mi mindig is itt álltunk gátlástalanul. Akár a ruháimat is leveszem a nyilvánosság előtt. Mondjuk a téren. Legyen akár a Nyugati Pályaudvar, mit számít! Hát kit érdekel?! Vegyük fel a maszkot, és mutogassuk magunkat. Pózolj. Rejtőzz álarcod burka mögé. Hátha végül te magad válsz a maszkká, amit hordasz. Elvégre mindig is ezt akartad. A maszkot magadnak készítetted, ezért büszkén viseled. Vagy az is elképzelhető, hogy rádfagyott álarcod alatt nincs semmi más, mint egy következő álarc. Tagadjunk le minden félelmünket, minden kétségünket, még önmagunk előtt is. Nehogy valaki is észrevegye. Leprezzük félelmeink, frusztrációink, bizonytalanságunk, tökéletes árvaságunk a legbrutálisabb, legkönyörtelebbs agresszióval. Sztorizzunk. Találjunk ki történeteket, melyeknek se eleje, se vége, se közepe, de lényeges, hogy minél hangzatosabb legyen és minél magabiztosabban adjuk elő. Magabiztosan játssz, csak úgy nyerhetsz. És mindenkit harsogj túl. Élj a pillanatnak, ne gondolkodj, arra most itt nincs idő, feküdj le korán, holnap dolgozni kell menned, erősnek kell látszanod, kikezdhethetetlennek. Ne hagyj egy rizsszemnyi támadási felületet sem. Támadj, így könnyebben győzől a csatában. Csak a te akaratod számít. Burkolj be mindent úgy, hogy minden a te, csakis a te arcodat tükrözze vissza.

Csakis így zárulhatsz tökéletesen önmagadba. Irtsd ki a gyengédség és intimitás írmagját is magadból, nehogy gyengének látszódj és még a végén nevetségessé válj. És még meglátnád magad a tükör előtt sírni. És ha valamit elrontottál vagy tönkretettél, hát csak lépj tovább, rúgj bele, köpj egyet felette, és vedd le magadról a felelősségérzet, lelkiismeret furdalás terhét az „ennek így kellett történnie”, „nem is történhetett volna másképp” közhelyek figyelembevételével, alkalmazásával.

SZEREPEK ÚTJA – Pater Sparrow: T?ick Fiú és lány. Lány és fiú. Zuhanás, szerepekbe. Most éppen ki az, aki játszik? Most te játszol vagy én játszom? Azt hittem, csak ő játszik. Azt hittem csak én játszom vele.

Vagy mindketten játszunk?

Ez most akkor csak egy fortély, tréfa volt? Egy blöff? Akkor most ki ugrat be kicsodát? Ő ver át engem, vagy én verem át őt? Ki nyert? És egyáltalán ki kezdte? Biz Nappal és éjszaka. Éjszaka és nappal. Fény és sötétség. Ébrenlét. Álom. És ami történik az álom vagy valóság? Mikor is ébredtem? Mi a kettő között a határ? Létezik-e ilyen határvonal? Mi a valóság? Az, amit én érzékelek, látok, hallok, tapintok? De hát álmomban is látok. És mindaz, amit láttam, valóban ott volt, vagy csupán én képzeltem oda?

A történet egyre inkább a bizonytalanságba tekeredik, csavarodik. Amikor felborul a rend, a te rended és visszahull rád, rádzuhan, és minden megkérdőjeleződik, még a te valóságod, identitásod is. És az a kérdőjel, amit rúzzsal írtak fel a fürdőszoba tükreire te leszel.

VALLOMÁSOK ÚTJA A film az egyén széthullása egy elidegenedett társadalomban. Mispál arról beszél, ami ma nagyon nem divat: az érzelmekről. Mert ezekről mintha megfeledkeztünk volna a nagy jövés-menésben. A főhős álmaiba menekül. Rajzokba. Ábrákba. Történetekbe. A képzelet tartományába. A beszürkült monotóniából próbál egy pillanatra kitörni, és egy szempillantásnyira talán sikerül is megszakitania, megállítania a mindent elsöpítő hömpölygést. Egy sikolynyi időszületre az individuuum hallatja hangját. De ennek a pillanatnak ára van.

AZ ÚTBA RAGADVA – Ujj Mészáros Károly: A ház A ház misztikus hangokat hallat, az ottlakók nap mint nap fültanúi lehetnek egy furcsa, erős, dübörgésszerű zajnak. A zaj egy pillanatra kizökkenti mindennapi jövés-menésükből, rutinszerűen végzett cselekvéseikből a figurákat, ekkor egy pillanatra megállnak, fülelnek, de megfajtenni semmit sem tudnak, ezért csupán annyit tehetnek, hogy hozzászoknak. A megszokás semlegesíti a félelmet, így a ház lakói gömbformájukkal nyugodtan, komótosan kanalizhatják tovább levezüket, majszolhatják tovább kezükből a csirkecombot, csoszoghatnak innen oda, onnan ide a térben. A szűk, labirintusszerű térbe még a félelem sem fér be. A transzcendens nem kelt döbbenetet, riadalmat, hiszen elképzelhetetlen számukra. A figurák szinte beleolvadtak, belegömbölyödtek a térbe.

Fekete-fehér képsorok a kis rituáléiba fulladt (öltözés-vetkőzés, táplálkozás...), saját lakásába, saját arcába, önmagába temetett lény szuszogásáról.

ORDÍTÓZÁSOK ÉS KÁROMKODÁSOK ÚTJA/ TRÁGÁR ÚT Jancsó filmjei (Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten, Anyád!... A szúnyogok...) metszetek világunkból, mely annyira darabjaira törött, összegubancolódott, hogy abszurdáá vált. Zúrzavar, rohanás, ordítózás. Ez AZ ORDÍTÓZÁSOK ÚTJA. Ki és kit ő! Most akkor ki parancsol és kinek? Most éppen melyik szereped játszod? Mi a valóság? Mintha minden kifordult volna a sarkaiból. És leginkább az vált elviselhetetlenné, hogy semmi sem elviselhetetlen. Elvesztettük a fonalat. Mindazt végigkövetni, ami körülöttünk szalad és lappang, öngyilkosság. De kóborolunk vagy téblábolunk itt továbbra is. Igaz, hogy már csak a nevetés maradt. A rendező is erre bízta. Távolságtartásra, iróniára, öniróniára. Önmagunk vizsgálatára alul-, felül és oldalnézetből is.

Ha mindazt felfognám, ami körbevesz, egy széttaposott rongyszőnyeghez hasonlítanék. Hát csak tessék nevetgélni! De ez csupán sötét vígalom. Nem ártatlan, önfeléd. Vidor haláltánc ez. Jancsó ragaszkodik az iróniához, mert „nincs más lehetőség. Azonkívül, hogy hányingerem van, csak röhögni tudok.” – mondja. Ez a film egy fricska mindenkire. És hozzáteszi, hogy ez azoknak a társadalmaknak a története, akik azt játsszák, hogy szabadok, holott nem azok.

Bolygónk taszít, de ugyanakkor vonz is. Egyszerre rút és gyönyörű, lenyűgöző. Egy pompázatos szinkavalkád, amit nem söpörhet el az egyformaság. A világ igenis érdekes.

Kapa és Pepe mindig is itt voltak ezen a bolygón valamilyen alakban. Mint Don Quiote és Sancho Panza, vagy Stan és Pan, vagy Dr. Jekyll és Mr. Hyde, vagy Tom és Jerry. Élő szobrokhoz hasonlítanak, akik mindig párosával állítják ki magukat. Az emberben rejlő kettősséget mutatják be úgy, hogy két személyre is bontják. Sohasem köthetnek békét. Sohasem válhatnak egyformává. Örök viszály, civakodás az életük. De nem is válhatnak el egymástól. Külön-külön értelmetlen az életük. Az egymástól elválaszthatatlanság a biztonság illúziójával kecsegtet, olyan, mintha a haláltól is megvédene. Az élet önellentmondás, folyamatos harc. Ha ez megszűnik, az életnek is vége. Bármilyen szebb, mint a halál.

Kapa és Pepe valójában bohócok. A bohócarc pedig tragikus maszk. A nevetésbe merevedett arc is a halál maszkja. Élet csak addig van, ameddig nevetés van. A páros bohóctréfa modellje úgy értelmezhető, mint az élethez való alkalmazkodás kényszerének, és az ellene folytatott szüntelen ellenszegülés drámája. A színes és a fehér bohóc kettőse a lét polaritását, az életet és a halált is modellálja. A fehér bohóc arca is maszk. Lisztes, sápadt, síri, kísérteties, merev, mozdulatlan, halott. A halál maszkja. A színes bohócé az arca merevedett élet halott maszkja.

Ahol az egyik fél fehér bohóc szerepet játszik, ott a másik színes szerepre kényszerül. Ahol megjelenik a hatalom, ott megjelenik a szolga, és fordítva. Ha a felettes én eluralkodik, akkor az ösztön-én kezd lázadni. Ha az érzelmek kerülnek túlsúlyba, akkor felbukkan az ész, ami megpróbálja visszafogni. És fordítva. Néha az egyik, néha a másik tűnik okosabbnak. Az adott szituációban néha az egyik, néha a másik személyisége látszik megfelelőbbnek. Amit az egyik felépítene, azt a másik lerombolná.

A valóság befoghatatlan, erre már rég rájöttünk, de éppoly nehéz, vagy még nehezebb ezt tudomásul vennünk, szembenéznünk vele. Versengünk vele. Megkettőzünk. Próbáljuk manipulálni, átszabni (mint valami ruhát), lerombolni és újjáépíteni (mint valami játékvárat), kicserélni, helyettesíteni eseményeit és rendjét, egy másik világot emelni fölé. De persze még mindig minden igyekezetünk ellenére, bizony kilátszik az a másik világ. Az, amelyik még nálunk is makacsabb. Amelyik még a mi agyafúrt gondolatainkon, találmányainkon is túlesz. Be kell látnunk még mindig nem mi vagyunk a legerősebbek. De még mindig nem jöttünk rá arra, hogy a hátunk mögött senki sincs. Nem üldöz senki sem. Nincs ellenség. Csak mi vagyunk itt és a bolygó, amin persze mi állunk, bámészkodunk, csoszogunk itt álmosan pizsamánkban és papucsunkban, és szaladunk, rohangálunk, veszekedünk és kiabálunk. És a bolygóval szimbiózisban élünk – vagy talán csak élősködünk rajta... Ha ő nincs, mi nem létezőnk. Még mindig nem sikerült tisztáznunk, hogy még mindig mi vagyunk azok, akik jobban jártunk, hiszen mi szívjuk a vérét. Még mindig mi vagyunk éheesebbek. És hiába tiporjuk el egymást botokkal, ő még akkor is forog tovább a tengelye körül, ha mi már nem.

Hát..., ha áttekintjük a rendezők munkáit, láthatjuk, az eredmény nem túl biztató. A rendezők meglehetősen sötétre festették képeiket. De azért itt vagyunk még... Kapaszkodunk. Mert a világ igenis érdekes. És mi szeretünk nevetni és sírni, ülni és szaladni, civakodni és kibékülni... Berendeztük ezt a kis bolygót kényelmes pamlagokkal, televízió készülékekkel, konyhaasztalokkal, puha fotelekkel... Azért szere-

tünk itt lenni. Jó ücsörögni és báméskodni, szaladgálni innen oda és onnan ide, s úgy tenni, mintha még sok fontos dolog várna ránk.

Valljuk be, azért a sok keserűség ellenére megéri nekünk itt lenni...

Bibliográfia:

- ÁGFALVI ATTILA: Téli táj, bicikli=Filmvilág, 1999.12.sz
BAKÁCS TIBOR SETTENKEDŐ: A csajom, a pasim...=Filmvilág, 2000.9.sz.; A tét nélküli játék képe=Filmvilág, 2001.7.sz.; Filmszeletek a pizza korából=Filmvilág, 2001.9.sz.
BAKONYI-GRUNWALSKY-SCHUBERT-VARGA: Kétezeregről kettőre=Filmvilág, 2002.2.sz.
BALASSA PÉTER: Zöngéetlen tombolás=Filmvilág, 2001.
BALÁZS BÉLA: A látható ember
BÁRON GYÖRGY: Tiszavirág-filmek=Filmvilág, 2001.9.sz.; Umcá, umcá, umcáccá...=Filmvilág, 2001.7.sz.; Káromkodások kora=Filmvilág, 2000.3.sz.
BAUDRILLARD: A rossz transzparenciája. Balassi, Bp. 1997.
BAUDRILLARD: Az utolsó pillanat. Magvető, Bp. 2000.
BAZIN, ANDRÉ: Mi a film? Osiris, Bp. 1999
BEKE LÁSZLÓ: Médium/ elmélet. Balassi Kiadó, Bp. 1997.
BÉRCZES LÁSZLÓ: Hetet-havat=Filmvilág, 2000.10.sz.
Bikácsy Gergely: Kamasz-Budától kamasz-Debrecenig=Filmvilág, 2001.4.sz.
BÍRÓ IVETTE: A hetedik művészet. Osiris, Bp. 1998; Egy akt felöltöztetése. Osiris Kiadó, Bp. 1996; Nem tiltott határátlépések. Osiris, Bp. 2003; Profán mitológia. Osiris, Bp. 1999.
BODÓ LÁSZLÓ: A film mondattana. FEEFI, Pécs, 1998.
BORI ERZSÉBET: Csak lazán=Filmvilág, 2000.9.sz.; Szegény ember nem hazudik=Filmvilág, 2002.2.sz.; Bori Erzsébet:Félkegyelem=Filmvilág,2000.6.sz.
CASETTI: Filmelméletek. Osiris, Bp. 1998.
CHANDLER, CHARLOTT: Én, Fellini. Magvető, Bp. 1998.
CIORAN: A bomlás kézikönyve. Atlantisz, Bp. 1999.
CSEJDY ANDRÁS:Tartós hullám=Filmvilág, 1998.7.sz.
DOBAI PÉTER: Angyali agresszió, Nagyvilág, 2002.
DÖMÖTÖR PÉTER: Márpedig független film nincsen=Szellem Kép, 1997/4.
ENYEDI ILDIKÓ: A misztika vége=Filmvilág, 1998.12.sz.
ERDÉLY MIKLÓS: A filmről. Balassi Kiadó, Bp. 1995.
F.I.L.M. (A magyar avant- garde film története és dokumentumai) Szerk. Peternák Miklós. Képzőművészeti Kiadó, Bp. 1991.
FELLINI: Mesterségem, a film
Film enciklopédia. Szerk. Török Zsuzs, Balázs Éva. Glória, 2003, Bp.
FORGÁCH ANDRÁS. A megtalált színész=Filmvilág, 2000. 4. sz; Könyörtelenül szelíd szenvedély=FILMVILÁG, 2002.2.sz.
FORGÁCH ANDRÁS-KOVÁCS ANDRÁS B.-SZILÁGYI ÁKOS: A rend éjszakája=Filmvilág, 2001. 2.sz.
GELENCSÉR GÁBOR.A szabadság létező fantomja= Filmvilág, 2002.3.sz.; A Titanic zenekara. Osiris, Bp. 2002; Költött valóság =Filmvilág, 2001.4.sz.
GERVAI ANDRÁS: Mozi az alagútban. Pelikán Kiadó, Bp. 1995.
GRUNWALSKY FERENC: Három szputnyikok=Filmvilág, 1998.8.sz.; Senki sem dadog=Filmvilág, 2000.5.sz.
GYÖRFFY IVÁN: Csodák vására=Filmvilág, 1998.12.sz.; Elvarázsolt kastély=Filmvilág, 1998.12.sz.
GYÖRFFY MIKLÓS: A tizedik évtized. Palatinus, 2001.
HANKISS ELEMÉR: Az emberi kaland. Helikon, Bp. 1999.
HIRSCH TIBOR: Bölcsészek köve=Filmvilág, 1999.11.sz.; Keresd a nőt, aki keres!=Filmvilág, 2000.3. sz; Mátyás király falvédője=Filmvilág, 1998.8.sz.; Semmi sem az, ami=Filmvilág, 1999.1.sz
HORVÁTH ORSOLYA: Kihagyott helyek. Kortárs Kiadó, Bp.1999
JANCSÓ MIKLÓS. Levél H.Gy.-hez=Filmvilág, 1999.9.sz.
JELES ANDRÁS: Büntető-század-napló=Filmvilág, 2000. 3. sz; Régi és új=Filmvilág,1999.12.sz; Teremtés, lidércnyomás=Filmvilág, 2000.6.sz.

- KERTÉSZ BALÁZS: Goljadkin, a civilizált ember=Dosztojevszkij.A hasonmás. Édesvíz, Bp. 1997.
KORNIS MIHÁLY: Pont éppen soha=Filmvilág,
KOVÁCS ANDRÁS BÁLINT: A film szerint a világ. Palatinus, Bp. 2002.
KÖVESDY GÁBOR: A magyar ugaron=Filmvilág, 1998.7.sz.; És mégszem forog=Filmvilág, 1999. 5. sz.
LENGYEL LÁSZLÓ-SZILÁGYI ÁKOS: A globalizáció nyomain=Filmvilág, 1999.9.sz.
MAGÓCSY ISTVÁN: A kép-mutogató=Filmvilág, 2000.3.sz.
MARX JÓZSEF: Jancsó Miklós két és több élete. Vince Kiadó, Bp. 2000.
Mihancsik Zsófia: A bűn iskolái=Filmvilág, 2000.6.sz.
MUHI KLÁRA: A törvény kapujában (Beszélgetés a filmszakmáról)=Filmvilág, 2000.8.sz.; Yuppie-k
legyünk vagy szabadok?=Filmvilág, 1999.5.sz.; A képernyő gyermekei=Filmvilág, 2001.
7.sz.; Kézigránát, levélbomba, szelíd Apokalipszis=Filmvilág, 2001.4.sz.
MÜLLNER DÓRA: Megfelelő emberek=Filmvilág, 2000.5.sz.
NEMES KÁROLY: A magyar film útja. Uránusz Kiadó, Bp. 1990.
NEMESKÜRTY ISTVÁN: A képpé varázsolt idő. Magvető, Bp. 1983.
ORBÁN OTTÓ: Hallod-e te sötét árnyék. Magvető, Bp.1996.
ORMOS MÁRIA: Hú filmemlékezet=Filmvilág, 2001.4.sz.
PACZ FERENC: Mindenszentek és Halottak között. Pier Paolo Pasolini
PÁLOS GYÖRGY: Országalma=Szellem Kép, 1997/4.
PÁPAI ZSOLT: Jövő idő=Filmvilág, 2002.3.sz.
PAQUET: René Magritte. Taschen/Vince Kiadó, Bp.1992
SCHUBERT GUSZTÁV: Eltékozolt fiúk=Filmvilág, 2000.2.sz.; Gengszerek és angyalok (Játékfilmek)
=Filmvilág, 2001.4.sz.; Történelem a föld alatt=Filmvilág, 2000.3.sz.; A rejtőzködő évtized=
Filmvilág, 2002.3.sz.
SÍPOS JÚLIA: Menekülés a rövidfilmbe=Filmvilág, 2001.7.sz.
Somogyi Marcell: Elvonó= Filmvilág, 1999.6.sz.
Stóhr Lóránt: Mélyebb értelem?=Filmvilág, 1999.12.sz.; Vigyori=Filmvilág, 2001.7.sz
SZABÓ GÁBOR: Filmes könyv. Ab Ovo, 2002.
SZÉKELY GABRIELLA: Nagyjuli=Filmvilág, 2000.5.sz.
Tamás Amaryllis: Nem kor-szerű történet=Filmvilág, 2000.6.sz.
TARKOVSKIJ: A megörökített idő. Osiris, Bp. 2002.
VARGA BALÁZS: A másik ország=Filmvilág,2000.5.sz.; Entrópia=Filmvilág, 2002.2.sz.; Külön
utakon =Filmvilág, 1999.5.sz.
VASÁK BENEDEK BALÁZS: Egy a sok közül=Filmvilág, 2000.5.sz.
VÉGSŐ ZOLTÁN: Hurrá, nyaralunk!=Szellem-Kép, 1997/4.
<http://emc.elte.hu/>
<http://www.filmkultura.iif.hu>

